

Loğman Rəşidzadə

(əvvəli ötən saylarımızda)

- A bala, mənə sərfəlidi e, işığın yanmaması. Pul yazma-yacaq. Amma, kor olarsan axı...

- Bah, sərfəliliyə bax e... Onsuz da şotçikin başına min oyun açırsız, guya bilmirəm?.. O gün işıqçı Telman gəlmişdi. Ha çağırıd, cıncırımı çıxarmadım. Elə bilsin ki, evdə heç kim yoxdu...

Babam o biri otağa keçdi. Atamla dialoqu həzin-həzin olsa da, qulağıma dəyirdi:

- Ədə, o şotçikə əməl eləmə, - babam dedi.

- Noolub, bilən var?... - Atam xofla soruşdu.

- Uşaq bilir...

- Qələt eləyir. Uşaqdı, uşiq işinə qarışsın.

- Dedim, eləmə. Qoy uşaq yalanla böyüməsin.

- Elədə işıq pulunu çatdırmaq olar?... - Atam qayğılı diləndi.

- Nə çatmaz, mənim pensiyamdan verərsən.

Yazıq babam, elə bildi ki, bununla məni dünyanın yalanından-yalağından təcrid edib ayıracaq. Daha demirdi ki, yalan birdimi, ikidimi?... Necə təmizləyəsen?... Axı bu yalan mənim vücudumdur, mayamdır... Axı, mən də hamı kimi anadan doğulandan bu yalan dünyaya düşmüşəm, yalanla əhatələnmişəm, yalanla nəfəs almışam. Bu az yaşımnda özüm də o qədər yalanlar qucaşdırmışam ki!.. Evdə valideynlərimi, məktəbdə müəllimləri o qədər aldatmışam ki!..

Babam, köhnə kişiydi, həmişə yalandan, hiylədən, saxtakarlıqdan uzaq yaşamağa çalışdı.

Dindar, imanlı adam idi, namazından, orucundan, ibadətindən qalmazdı. Ətə-zadə meylli deyildi. Qapıdakı mal-qaranın südüylə, həyətin mermeyvəsiylə keçinirdi. Çəltiyi dingdə özü döyərdi, buğdanı dəyirməndə özü üyüdərdi. Amma o da mələk deyildi. Bütün bu təvazö, səliqə-sahman, dərğaha yaxınlıq dünyanın yalan üzündən qaçmaya, özünü-sığortalamaya olsa-olsa, uğursuz bir cəhd idi. Yalandan, saxtalıqlardan nə qədər qaçmağa cəhd etsə də, yenə də yalanın içindəydi. Bəzən özü də yalan danışır, onsuz ötüşə bilmirdi. Bir dəfə özüm şahidi olmuşdum: inəyi satanda o qədər tərifləyir, bəzəklər vurur, ona olmazın məziyyətlər uydurub yaraşdırırdı ki, gəl görəsən...

Parıltı

Aylı qış gecələrində səfərə çıxmısınız mı? Ayazlı, şaxtalı bir qış axşamında Ayın ziyasından par-par yanan, alıq-balıq vuran gümüşü rənglərin ahənginə düşmüşünüz mü? Ay işığına bələnmiş dünyanın mistik gözəlliyini yaşamısınız mı? Yaşamamış olmazsız... Zaman-zaman hamı yaşayıb: kimi fərqi varıb, kimi... Mən də çox yaşamışam. Bir dəfə də oğlumla birgə... Səfərə çıxdıq, yol yoldaşı olduq. Qışın oğlan çağıydı. Amma sakit, duyğulu, şirin bir qış gecəsiydi. Yer-göy Ay nuruna bələnmişdi, gündüz aydınlığı, duruluğu var idi. Mavi çalarlı, zümrüd naxışlı, süd kimi bəyaz və yumşaq bir gecə... Bir az da Skandinav ölkələrinin, Sankt-Peterburqun yazağı zühur eləyən bəyaz gecələrinə bənzəyirdi. Yaz-yay arası burada qurbağaların səmindən, quşların çığırısından qulaq tutulur. İndi isə qışvari bir mistik sükut qulaqlarımıza sığal çəkir, qəlbimizə romantik duyğular çiləyirdi. Maşını saxladığıq, düşüb ətrafı seyr etməyə başladıq. Gözəllikdən vəcdə gəlməmək mümkün deyildi. Yüngül saxta düşmüşdü, ayaz yeri bərkitmişdi. Gölməçələrin sinəsi par-par yanırdı. Ayın ziyası gölməçələrin buz örtüyündə əks edir, işıq şüaları məsum-məsum ətrafa boylanır, Ayın təbəssümünə təbəssümlə cavab verir, sanki elə, Ayın özü kimi gülümsəməyə çalışırdılar. Sonsuz gözəllik, tam bir idilliyə və illüziya. Bəli, bəli, məhz illüziya... saxta bir yalan... Ay, ani bir vaxtda bulud örpəyinə bürünən kimi bütün bu gözəl mənzərə də yox olub gedir, hər şey zülmətə qərqr olurdu. Ay yenidən görünür və bizim xəyal qırıqlığımız da öz ritminə düşürdü.

Bəli, illüziya, yalan, saxta təəssüratlar təbiətə mövcuddur və hər şeydən də öncə təbiətdən qaynaqlanır. Əgər bütün görüntülər, mənzərələr bir işıq selinə bənddirsə, bəs həqiqət hardadır?... Həqiqət, əslində, buz parıltısı altındadır. O da çirkab sudur, üfunətdir. **Konfutsi fəlsəfəsində deyil-diyi kimi, həqiqət par-par yanan qiymətli qaşlarda yox, mamır basmış nəm daşlardadır.** İndi isə gəlin görək, bu, bizə lazımdır mı? Həqiqəti özündə yaşadan o çirkab su bizi cəlb edirmi?... Biz ondan zövq alırıqmı, o bizim ruhumuzu oxşayırmı, onunla özümüzü ovudub aldada bilirikmi?... Əlbəttə ki, yox. Bu səbəbdən də ondan qaçırıq. **Bizə daha çox o ötəri, yalançı parıltı, müvəqqəti sevinc,**

ani xoşbəxtlik gətirən illüziya lazımdır. Həqiqət acı və ağırdır, dözülməzdir. Kimdir onun yükünü çəkən?.. Bu barədə oğlumla söhbətləşir, fikirlərimizi bölüşürük. Bu zaman o, balaca bir gölməçənin buz layını ayağı ilə sındırmaq həvəsinə düşdü. Sanki buz altında çirkab libaslı həqiqətin mövcudluğuna əmin olmaq istəyirdi. Qoymadım. Dedim, belə də qalsın. Bizə lazımdır mı?... Qoy xoş təəssüratlarımız dağılmasın.

Bəli, həqiqətə bu qədər yaxın olduğumuz halda, ciddi-cəhdə ondan qaçdıq. Niyə?... Bu, heç də təkə bizə xas əlahiddə keyfiyyət deyil. Çılpaq həqiqətdən hamı qaçır. Çünki həqiqət bizi hər deyəndə xoşbəxt etmir.

Təbiətə hər bir parıltının, gözəlliğin arxasından real və kobud bir həqiqət boylanır. Bu, gizlidir, sirdir, niqab altındakı nəsnədir. Bunun üçün pərdələr qaldırılmalıdır. Pərdələrin qaldırılması, elə bilirsiz həmişə fayda verirmi?... **Bir hind məsəlində deyildi ki: "Əgər bədbəxtlik gətirəcəksə, bəzən həqiqəti ört-basdır da eləmək olar".** Görüntülər, aşkar parıltılar xalis yalandır. Ətrafımıza nəzər salaq: bütün rənglər, gözəl mənzərələr, bər-bəzək, təm-təraq, çal-çağır illüziya və yalan deyil, bəs nədir? Bütün bunlar insanın özü-özünü aldatması deyilmi?... Biz Günəşi sevir, ona sitayiş edirik. Günəş yer üzündə həyatın mövcudluğunun başlıca şərti, yeganə mənbəyidir. Həyat onunla var olur. Torpaq da, nemətlər bolluğu da, təbii harmoniya, insan orqanizminin (və bütün canlıların) ritmik fəaliyyəti, davamlı inkişafı da... Bunu kim bilmir ki?... Eyni zamanda, bunu da bilir ki, təbiətdəki bütün illüziyaların mayası da Günəşdir. Təbiətdə, rənglər xislətəndən monotonudur. Həyat, əslində iki rəngdən ibarətdir: ağ-qara. Bəlkə elə, əbədən buna görədir ki, ölmüş adamı ağa bükürlər, dirilər isə hüzn əlaməti olaraq qara geyinirlər? Bəlkə bu paradoksdan (ağ-qara) həyatın əbədi məntiqi yaşayır?... Ağ-qara bəlkə rəngdən daha çox həyatdakı təzadlara işarədir, ictimai qütbəşmələrə əsaslayırdı?... Deyək ki, Xeyir-Şər, yaxşı-pis, acı-şirin, gecə-gündüz və s. Günəş şüaları isə bu düzümü, təbii görüntünü, hətta təbii rəng sistemini dağıdır. Öz şüalarıyla yer üzünə rənglər, parlaq görüntülər, bər-bəzək, illüstrativ ovqat yayan Günəş son anda dünyanın ən böyük yalan və illüziya mənbəyinə çevrilir.

Elm çoxdan sübut edib ki, yer üzündəki rəng dəyişmələri Günəş şüalarının reinkarana-

İnsanlar həqiqət yox, onları yaşadacaq illüziya axtarırlar.

Anais Nin

siyasından, sınma bucağından, spektrlərdən yaranır. Bitkilərin, ağac və kolların libası da sadəcə fotosintez prosesindən biçilir. Demək, kökdə, mayada, cövhərdə, ilkin başlanğıcda bu rənglər yoxdur. (Hətta Ayın da öz işığı yoxdur. Ayın parıltısı Günəş işığının əksidir). Bitkilər, quşlar, heyvanlar ilkin başlanğıcda tam monoton rəngdə olur, kifir görünür. (Həqiqət kifirdir axı...) Boy atdıqca, böyüdükcə rəngdən-rəngə girir, zahirən gözəlləşirlər. Hətta elə bitkilər, alaqlar, ağaclar var ki, gözəllikdə, cazibədə tayı-bərabəri yoxdur. Amma zəhərlidir. Çünki mahiyyəti, mayası, xisləti budur (Bəzi insanlar kimi). Bəlkə eləcə qeyri-adi gözəllik ona cəzbedicilik üçün lazımdır ki, aldada bilsin, zəhərli və zərərli missiyasını daha uğurla həyata keçirsin? Bəli, bütün bunlar alaqların otunun yalanıdır. Onun batinində isə zəhərli bir həqiqət yatır. Bütün bu illüziyaların və illüstrativ görüntülərin müəllifi isə Günəşdir. Əgər gözəllik, al-əlvanlıq bitki və ağacların zatındadırsa, Günəş batandan, qaranlıq düşəndən sonra necə olur ki, onlar da gözəl donunu "soyunur", bər-bəzəkli görünüşdən məhrum olurlar? Göy qurşağı da həkəza. O da Günəşin əsəridir və Günəşlə birgə yaranır və yox olur.

Rənglər həmişə aldadır, çünki mahiyyəti gizlədir... (İnsanlar da, bəlağətli nitq söyləyəndə və yaxud gözəl geyində həmişə, ciddi-cəhdə özlərini, yeni həqiqəti gizlətməyə, yaxud ört-basdır eləməyə çalışırlar). Gözəllik yarışmasında Tovuz quşu yəqin ki, başqa quşlara udurmaz. Amma bu bər-bəzək, bu gözqamaşdırıcı görüntü onun yalanıdır. Mahiyyəti isə bambaşqadır. Quşun zahiriyyəti batini paradoksdur. Əti yeyiləsi deyil: acıdır, rezin kimi bərkdir. Xasiyyətə kinli, cığal, bədxah quşdur. Yaxud ilan... İlandan gözəl, yaraşıqlı, rəngarəng, bər-bəzəkli heyvan varmı?... Di gəl ki, zəhəri daş partladır. Bu da sənə gözəlliyin etirafı.

Görüntü başqadır, mahiyyət, xislət başqa. Qeyd etdik ki, təbiətin ən böyük yalan rıcağı Günəşdir. Bəli, müqəddəs Günəş - həyatverici substansiya və yalan mənbəyi. **("Ən böyük şeytan camidən çıxır". C.Rumi).** Gün işığında dünya gül açıb gülür, Ay nura qaranlıq gecə süd donuna bürünür, torpaq rəngdən-rəngə, təbdən-təbə düşür... bir qotur ağac gözəllik heykəlinə

çevrilir, bir üfunətli gölməçə güzgü kimi bərq vurur... Yalanla həqiqətin sərhədləri budurmu?... Eləsə, bizə nə lazımdır. Gözəl, şirin yalan, yoxsa çirkin, acı həqiqət?... İllüstrativ incə güzgü parıltısı və cazibəsi, yaxud bunun altında, bətinə gizlənən kobud rəng?...

Güzgü

Hər parıltının arxasında bir bulanıq substansiya dayanır. Şüşə o vaxt güzgü olub parıltı verir ki, onun arxası qara, yaxud, başqa bir kobud tünd rənglə boyanmış olsun. Parıltı qaranın ekvivalentidir, əksidir. İşığın zülmətə, qaranlığa adekvatlığı kimi. **Beləliklə, hər yalanın arxasında bir həqiqət dayanır. Lakin həqiqət yalan kimi parıldaya, alışıb yana bilmir. Yaxud, o yalanı parıldatdığı üçün özü kölgədə qalır - kifir, çirkin, məğmun gündə... Lakin, həm də çox böyük təvazökarlıqla... Bəlkə elə bu təvazökarlıq, bu toxtaqlıq, bu təmənnəsizlikdir həqiqəti yalanın astar üzünə çevirən və ona uduzduran?...**

Güzgü illüstrativ bir nəsnədir, yalandan yarandığından yalan da göstərir. Burada bütün görüntülər tərs-mayallaqdır. Güzgüdəki həyat həyatın özü deyil, əksidir, proyeksiyasıdır. Güzgüdə insan, ümumilikdə, həyat həm canlıdır, həm cansız, həm var, həm də yox. Nə qədər ki, onun qarşısında, varsan, çəkildin, yoxsan. Güzgü ona görə də illüziyadır, yalandır, aldadıcıdır. Güzgü ikiüzlü və sürüşkəndir. Hər güzgü bir cür göstərir. Biri yaxşı, digəri pis. Predmeti eyni cür göstərən iki güzgü tapmaq qeyri-mümkündür (Yaxud güzgü müxtəlif rakurslardan müxtəlif cür göstərir). Bu, özü də illüziya doğuran, yalana, riyaya yol açan bir mahiyyətdir. İnsan zəfərənə bənzərliyi üçün həmişə onu yaxşı göstərən güzgüləri seçir. Bəli, məhz yaxşı göstərdiyi üçün. Biz daim özümüzü gözəl, sağlam, igid, qəhrəman kimi fərz edirik. Güzgüdə də özümüzü yox, təsəvvürlərimizi axtarıq. Bunu tapmayanda, özümüzdən, hətta imtina da edib üz döndəririk. İnsanlar var ki, güzgüyə baxmaqdan qorxur, qaçır, hətta şəkil çəkdirmir. Görünür, həqiqi sifətini gizlətmək, xəyalında qurduğu simasıyla yaşamaq belələri üçün daha rahat olur.

(ardı gələn sayımızda)